

Көлік ЛОГИСТИКАСЫНЫҢ МӘНІ

Көліктің негізгі міндеті – бұл жүктер мен жолаушыларды тасымалдаудағы тұтынушының қажеттіліктерін уақытында және сапалы өтеу болып табылады. Ал автомобиль көлігінің жүктерді тасымалдау жылдамдығын арттырып, «есіктен-есікке» жеткізу мүмкіндігі бар.

Логистика - клиенттердің немесе корпорациялардың талаптарын қанағаттандыру үшін бастапқы нүкте мен жеткізу нүктелелерінің арасындағы ресурстар ағымын басқаруды білдіреді. Логистика ұғымы ақпарат, тасымалдау, мүліктеу, қоймалау, қаптамалау және қауіпсіздік сияқты құраушылардың бірлесуін қамтиды.

Логистика көптеген кәсіпорындардың негізгі функцияларының бірі болып табылады. Логистиканың негізгі көздейтін мақсаттарын жұмыс өнімділігіне және өзіндік құнға байланысты деп шартты түрде бөлуге болады. Оларға жататындар: қысқа жеткізу мерзімі, мүліктің төмен деңгейде ұсталуы және өндірістік қуаттарды жоғарғы деңгейде пайдалану.

“logistike” – грек сөзі, есептеу, пікір айту шеберлігі деген мағына береді. Логистика - материал ағымдарын басқару шеберлігі мен ғылымы.

Логистика дегеніміз – материалдық және сонымен байланысты ақпараттық, қаржы ағымдарын тиімді басқарудың ғылыми-тәжірибелік тәсілі.

Қоғамдық өндірістің барлық кезеңдерінде (қамтамасыз ету, өндіріс, өткізу, т.б.) шикізат, материалдар, аяқталмаған өндіріс, жартылай фабрикаттар, құрауыштар, дайын өнім, энергия жататын заттай нысандардың экономикалық салада (өнеркәсіп, сауда, ауыл шаруашылығы, т.б.) қозғалатын және/немесе қайта қалыптасатын логистикалық категория.

Халық шаруашылығында логистика дегеніміз – жалпы ел экономикасындағы материалдарды өткізу немесе тасымалдауды зерттеумен және соған байланысты ақпараттар ағымдарын жетілдіру арқылы қаржы шығындары мен адам күштерін үнемдеуді қамтамасыз ету туралы ғылым.

Кәсіпкерлікте логистика дегеніміз – барлық іс-қимылдарды бақылау, яғни керекті материалдарды іздестіру, сатып алу, оны тасымалдау және тиімді пайдалану немесе тұтынушыларға ұтымды өткізу.

Логистикадағы негізгі ұғым – материал ағыны болып табылады. Материалдық ағын - қоғамдық өндірістің барлық кезеңдерінде (қамтамасыз ету, өндіріс, өткізу, т.б.) шикізат, материалдар, аяқталмаған өндіріс, жартылай фабрикаттар, құрауыштар, дайын өнім, энергия жататын заттай нысандардың экономикалық салада (өнеркәсіп, сауда, ауыл шаруашылығы, т.б.) қозғалатын және/немесе қайта қалыптасатын логистикалық категория.

Көлік логистикасы - бұл жүктерді тасымалдауды басқаруды оңтайландыру, яғни шикізатты, жартылай фабрикаттарды, аяқталмаған өндіріс объектілерін, дайын өнімді Көлік құралдарын қолдана отырып, тұтыну орындарына тасымалдау және сақтау операцияларын орындау.

Көлік материалдық өндіріс саласы болып табылады. Көліктің ерекшелігі-ол шикізатты өңдемейді және материалдық өнімдер жасамайды, ал оның қызметінің нәтижесі қызметтер болып табылады.

Көлік қызметтерін мамандандырылған көлік кәсіпорындары немесе өндіруші кәсіпорындар, көтерме және бөлшек сауда кәсіпорындары материалдық ағынды тұтынушыларға жүктерді орталықтандырылған жеткізуді жүзеге асырған кезде орындайды.

Көлік логистикасы көлікті, жабдықтауды, өндірісті және өткізуді интеграциялау тұжырымдамасына; тасымалдау, жабдықтау, өткізу, өндіру шығындарының ең аз өлшемі бойынша айналым және өндіріс саласындағы материалдық ағымның бүкіл қозғалысы процесінде оңтайлы шешімдерді табуға негізделген.

Қазіргі экономикалық жағдайлар, көлік қызметтері нарығының қалыптасуы, көлік кәсіпорындары арасындағы бәсекелестіктің пайда болуы және күшеюі "жабдықтау-өндіріс-сату" жүйесіндегі оның рөлі мен орнын анықтай отырып, көліктің жұмыс істеу тәжірибесін белсенді зерттеуді қамтиды.

Тауарларды бөлу жүйесіндегі көлік функциялары оны тасымалдау және экспедициялық қамтамасыз ету болып табылады.

Көлік құралын логистикалық жүйеде белгілі бір көлік құралын пайдаланумен байланысты логистикалық қызмет ретінде анықтауға болады, оның ішінде жүк өңдеу, буып-түю, жүк құқығын беру, тасымалдау, сақтау, кедендік рәсімдеу, жүкті сақтандыру және тасымалдаушының жауапкершілігі.

Компанияның көліктік логистикасын ұйымдастыру келесі рәсімдерді орындауды қамтиды:

тасымалдау әдісін таңдау;

көлік түрін таңдау;

көлік құралының мақсаты;

тасымалдаушы мен логистикалық провайдерлерді таңдау (тасымалдау мердігерлері);

көлік процесінің параметрлерін оңтайландыру.

*Компанияны көліктік-логистикалық
қамтамасыз ету стратегиясын әзірлеу келесі
элементтерді қамтиды:*

нұсқаларды талдау;

бағаны талдау;

жүкті шоғырландыру;

**жеткізушілерді талдау және
бағалау;**

**әр түрлі көлік түрлерін
пайдалану;**

**таңдалған
тасымалдаушылармен
тығыз қарым-қатынас;**

шығындарды талдау;

**сыртқы логистикалық
қызметтерді жеткізушілер,
сыртқы келісімшарттар
көздері;**

қауіпсіздік мәселелері.

Көлік логистикасының негізгі мәселелерінің бірі тасымалдау технологиясын әзірлеу болып табылады.

Тасымалдау технологиясы - бұл көлік процесін орындау кезіндегі технологиялық операциялардың реттілігі.

Технологиялық элементтер дәйектілігінің айқын көрінуіне қарамастан (автомобиль көлік құралын тиеу пунктіне беру, жүкті көлік құралының шанағына орналастыру, жүкті жүк алушыға жеткізу, жүкті түсіру және тиеу пунктіне бос жүріс) қандай да бір операцияларды орындаудың әртүрлі нұсқалары мүмкін.

Мысалы, тиеу және түсіру айналмалы жартылай тіркемелерді немесе тіркемелерді қайта тіркеумен ауыстырылуы мүмкін, жүк түсіргеннен кейін автокөлік құралын тиеу орнына қайтару ілесіп жүк тасымалдаумен біріктірілуі мүмкін, жүкті тасымалдау технологиялық операциялармен жүктермен біріктірілуі мүмкін (мысалы, бетон тасығышта тауарлық бетонды араластыру).

Логистиканы көлікпен қамтамасыз ету әртүрлі көлік құралдарымен жүктерді тасымалдауға байланысты мәселелерді шешеді.

**ТАУАРЛАРДЫ ЖЕТКІЗУДІҢ ЛОГИСТИКАЛЫҚ
ТІЗБЕГІНДЕГІ КӨЛІКТІҢ РӨЛІ ЕКІ НЕГІЗГІ
ФАКТОРМЕН АНЫҚТАЛАДЫ:**

1. Шикізатты, материалдарды, дайын өнімді тасымалдау шығындары логистикалық шығындар құрылымында басым болып табылады.

2. Көлік көлік қызметтеріне тапсырыс беруші компаниялардың негізгі қызметі саласындағы шығындарға айтарлықтай әсер етеді.

Тауар қозғалысының логистикалық тізбегін ұйымдастыру кезінде жүк иесі мен Тасымалдаушының мүдделерінің сәйкес еместігін ескеру қажет.

Мысалы, тасымалдаушы көлік қызметтері үшін мүмкін болатын ең жоғары тарифтерге қызығушылық танытады, ал тауар иесі мен көлік қызметтеріне тапсырыс беруші бұл соманы азайтуға тырысады.

Жүк иесі тапсырысты алған сәттен бастап мүмкіндігінше қысқа мерзімде жүкті жіберу мүмкіндігіне ие болады, ал тасымалдаушы тапсырысты қабылдаған сәттен бастап көлік беру сәтіне дейін белгілі бір уақытқа қызығушылық танытады.

Жүк иесі мен Тасымалдаушының жеткізу мерзімдеріне қатысты, сондай-ақ жүктің сақталуына жауапкершілік мүдделері сәйкес келмейді.

Жүк иесі тасымалдау уақытын барынша қысқартуға мүдделі, ал тасымалдаушы жолдың жай-күйін, көлік құралының динамикалық қасиеттерін, қызметкерлердің еңбек және демалыс режимінің талаптарын ескеруі керек және әртүрлі кездейсоқ факторлардың әсерін азайту үшін белгілі бір резервтің болуына мүдделі.

Көп жағдайда жүк жөнелтуші тасымалдауға қабылданған жүк үшін тасымалдаушының толық жауапкершілігіне ғана қанағаттанады, ал тасымалдаушы жауапкершілік шегін шектегісі келеді.

Жүк тасымалдаушы компаниялардың негізгі қызметінің экономикалық тиімділігін арттырудағы көліктің рөлі «дәл уақытында» (just in time) технологиясын қолдануда айқын көрінеді..

Талап етілетін жүктерді алдын ала белгіленген мерзімде жеткізу кезінде қойма шаруашылығын ұстау талап етілмейді (бұл жер алаңдарын пайдалануға, ғимараттар салуға, қызметкерлерге ақы төлеуге, технологиялық жабдықтарды сатып алуға жұмсалатын шығындарды үнемдейді) және капитал айналымы жеделдетіледі.

Сонымен қатар, қатаң кесте бойынша жұмыс жеткізуді жоспарлау, бақылау және диспетчерлеу жөніндегі басқарушы аппаратқа жүктемені арттырады. Тасымалдау кестесін бұзуда күтпеген іркілістер болған жағдайда қатысушылар елеулі қаржылық шығындарға ұшырайды. Егер жүк жөнелтуші жүкті белгіленген уақытта тасымалдауға дайындауға үлгермесе, онда ол тасымалдау орын алғандай, көлікті пайдаланғаны үшін бәрібір төлейді.

Көлік логистикасының басты ерекшелігі-жүктерді тасымалдау қызметіне жүйелік көзқарас.

Әңгіме туралы қағидасына "бірыңғай қолшатыр". Бұл қағидат көлік түрлерін, экспедиторлар мен тасымалдаушыларды, тауарларды тасымалдау тәсілдері мен жүру бағыттарын және т.б. таңдау туралы шешім қабылдайтын тұлғаға жергілікті өлшемдер (тасымалдау құны, жеткізу мерзімдері, жүк сақталуының кепілдіктері және т. б.) бойынша міндеттерді шешуден бас тарта отырып, оларды бір жаһандық өлшемге ауыстыра отырып, мәселені кешенді шешуді ұйғарады.

Сонымен қатар, шығындардың ең аз мөлшері тек жеке учаскелерде ғана емес, бүкіл маршрутта сақталуы керек, сондықтан тасымалдау процесін ұйымдастырудан басқа, көліктік логистиканың құрылымдық схемасына әдетте қорларды басқару, тиеу-түсіру және ауыстырып тиеу жұмыстары, сақтау, қосымша шығындарды жоспарлау және т. Б.

Кешенді логистикалық тәсіл идеологиясы тасымалдаушылар мен экспедиторлар үшін нарықтағы көлік компаниясының саясатын қалыптастыруда айқындаушы болды.

Тасымалдау процесін ұйымдастыруды күрделі шығындарды инвестициялау практикасына қатысты бастапқы деңгейге қоя отырып, логистика көлік компаниясының негізгі қағидаттарын іске асыру негізінде оның саясатын анықтайды

Бірінші қағида: жүк иесіне мұндай көлік қызметі қажет, ол оны байқамайды. Демек, көлік компаниясы клиент бұрын өз бетінше орындаған немесе делдалдарға жүзеге асыруды тапсырған қосымша қызметтерді жүзеге асыруды қабылдауы керек:

сатып алу - сату шартының көлік шарттары бойынша кеңес беру, оның ішінде тасымалдау маршрутын, көлік түрлерін және т. б. таңдау.;

тауарды тасымалдауға дайындау (ыдысқа салу, буып-түю, таңбалау және т. б.);

қажетті көлік және тауар-ілеспе құжаттарды ресімдеу;

жүкті сақтандыру;

тиеу, қоймалау, қайта тиеу және ауыстырып тиеу, түсіру және т. б.

Екінші қағидат-логистиканың алты ережесін сақтау, яғни көлік саясаты тауарларды бөлу саласында клиенттердің мүдделерін қамтамасыз етумен байланысты, атап айтқанда:

фирма өзіне жүк иесі берген тауардың клиент тағайындаған (қажет ететін) тұлғаға дәл қажетті (қажетті) жерде, қажетті (қажетті) уақытта және қажетті жағдайда берілетініне кепілдік береді. Бұл ретте тауарларды бөлу жиынтық ең төменгі шығындармен жүзеге асырылуы тиіс.

Үшінші қағида маркетинг пен бақылау компоненттерін қамтитын байланыс саясатын қамтиды.

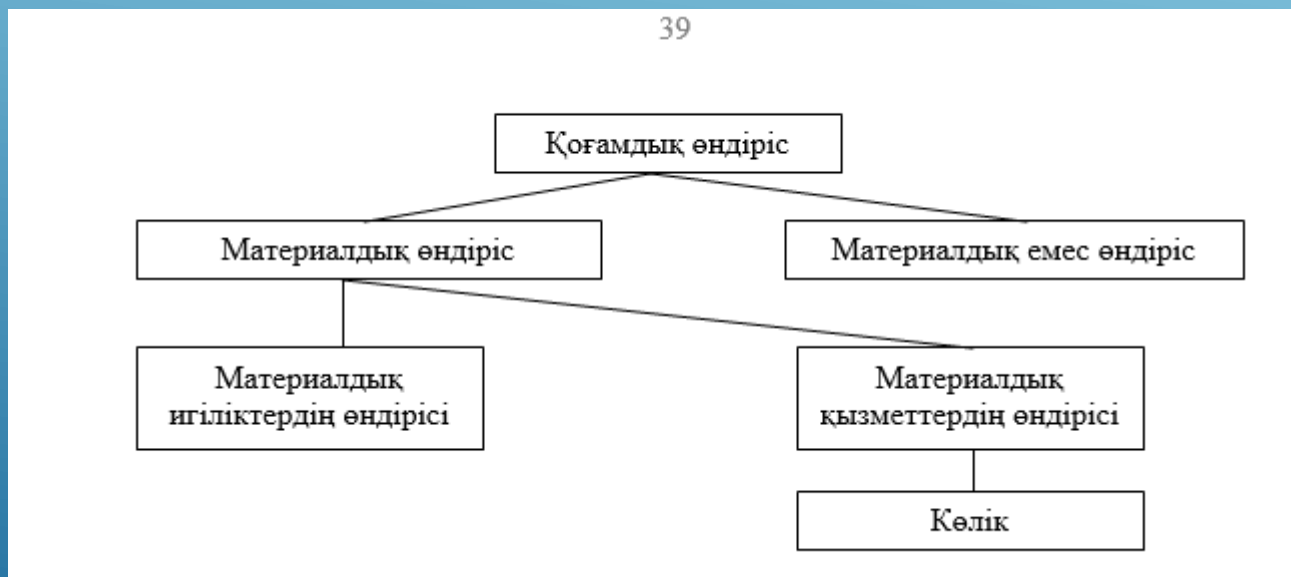
Маркетингтік құрамдастың міндеті-клиенттердің қызметтерді мүмкіндігінше көп көлемде сатып алуына ықпал ету мақсатында ұсынылатын қызметтер топтамасы туралы клиенттерді хабардар ету (мысалы, жаңа бағыт ашу туралы Жарнама, маусымдық жеңілдіктер және т.б.).

Мониторингтік құрамдас бөлігі жүктің қозғалысын, оның жай-күйін бақылауды және Тапсырыс берушіні хабардар етуді қамтиды. "Жүк туралы ақпарат жоқ – бұл оның бәрі тәртіппен екенін білдіреді" қағидаты оның қозғалысы мен сақталуының әр буыны үшін үздіксіз бақылау болды.

Қызметіне байланысты көліктің екі негізгі тобын ажыратады:

Жалпы қолданыстағы көлік – жүктер мен жолаушыларды тасымалдау арқылы халық шаруашылығының барлық салалары мен халықтың қажеттіліктерін қанағаттандыратын халық шаруашылығының саласы.

Жалпы қолданыстағы көлік айналыс саласы мен халыққа қызмет көрсетеді. Оны көбінесе магистральды деп те атайды (магистраль – қандай да бір жүйеде негізгі, басты желі, аталған жағдайда қатынас жолдары жүйесінде). Жалпы қолданыстағы көлік ұғымы теміржол көлігін, су көлігін (өзен, теңіз) автомобиль көлігін, әуе көлігін және құбыр көлігін қамтиды

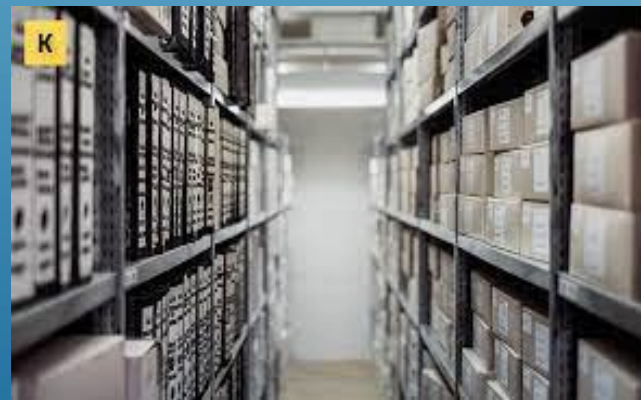

Жалпы қолданыстағы емес көлік – өндірісішілік көлік, сонымен қатар, көліктік емес кәсіпорындарға жататын көлік құралдарының түрлері. Олардың жұмысын ұйымдастыру жалпы кәсіпорындағы логистиканы ұйымдастыру міндеттерінің бірі болып табылады және өндіру, сатып алу, тарату міндеттерін шешумен бірге жүзеге асырылады

Сурет 1 - Қоғамдық өндіріс құрылымындағы көліктің орны

Көлік жұмыстарының көлемі жеке үлкен массивтерге айналған кезде көліктік логистиканың міндеттеріне жататын өзіндік міндеттер пайда болады, мысалы:

- Көлік жүйелерін, соның ішінде көлік дәліздері мен көлік тізбектерін құру;
- Әртүрлі көлік түрлерінде тасымал процесін бірлесіп жоспарлау (аралас тасымал болғанда);
- Көліктік-қойма процесінің технологиялық бірлігін қамтамасыз ету;
- Қойма және өндіріспен тасымал процесін бірлесіп жоспарлау;
- Көлік құралының түрін таңдау;
- Көлік құралының типін таңдау;
- Жеткізудің тиімді маршрутын анықтау.

Көлік дәліздері дегеніміз – жеке географиялық аудандар арасында жүк тасымалын қамтамасыз ететін ұлттық немесе халықаралық көлік жүйесінің бөлігі. Аталған бағытта жұмыс істейтін барлық жылжымалы көлік құралдары мен стационарлық құрылғыларды, сонымен қатар, осы тасымалдаларды жүзеге асыратын құқықтық шарттардың жиынтығын қамтиды.

Көліктік тізбек дегеніміз – бір немесе бірнеше көлік түрлерін пайдаланып, белгілі бір уақытта, белгілі бір қашықтыққа жүкті тасымалдау кезеңі. Жүктер барлық уақытта өзгеріссіз болады (мысалы, пакеттегі жүк, контейнердегі жүк, т.с.с.).

Көлік түрін таңдаудың негізіне жататын негізгі критерий – жеткізудің жалпы шығындары = тасымал тарифі + көлік қызметін тұтынушының шығындары.

Сонымен қатар келесі факторларды да ескеру қажет:

- 1. Жүктің түрлері: тез бұзылатын, құнды жүктер, қауіпті жүктер, т.б.**
- 2. Тасымалдау қашықтығы мен маршруты: бастапқы және соңғы операцияларға кететін шығындар көп болса, онда ол көлік түрі қысқа тиімсіз болып табылады.**
- 3. Уақыт факторлары: жеткізу жылдамдығынан тасымалдау процесі кезіндегі жүк массасының өлшемі мен құны тәуелді болады. Уақыт факторы тұрғысынан көлік нарығын автомобиль көлігі басып алған.**
- 4. Тасымалдау құны: тарифтен басқа қосымша болатын шығындарды да есептеу керек.**
- 5. Орама құны: егер орама құны тасымал құнынан 8%-ға артса, онда көлік түрін ауыстыру керек. Ең арзан орама әуе көлігінде, ал ең қымбат – су көлігінде болады.**
- 6. Сақтандыру құны: басқа көлік түрлеріне қарағанда әуе тасымалында сақтандырудың мерзімі қысқа болады.**
- 7. Көлік магистральына дейін жеткізу құны: автомобиль көлігі ең арзан.**
- 8. Жүк желілерінің болуы және осы желілер арқылы тасымалдау жиілігі.**
- 9. Тасымалдау шартында, сатып алу-сату контрактілерінде шектеулердің болуы.**

Көлік түрлерінің техникалық-экономикалық ерекшеліктері.
Заманауи көліктің алты түрі бар: теңіз, теміржол, автомобиль, өзен, әуе және құбыр көліктері. Көлік түрлері су көлігі (теңіз, өзен); жер көлігі (теміржол, автомобиль, құбыр); әуе көлігі болып бөлінеді. Құбыр көлігінен басқа көлік түрлерінің барлығында жолаушылар мен жүктерді тасымалдайды. Бұл көлік түрлері дәстүрлі болып есептеледі. Дәстүрлі емес көлік түрлері пульпоқұбыр (ақтарма жүктер ұсақталып, сумен құбырларға айдалады), пневмокөлік, магнитті жастықтағы көлік.

Әр көлік түрінің жүктерді тасымалдауға қатысты өзіндік ерекшеліктері бар.

Теңіз көлігінің ерекшелігі

Артықшылығы: жүк тарифтері төмен, еңбек өнімділігі төмен (кемелердің еңбек сыйымдылықтары үлкен), жұмыстың үзіліссіздігі (тәулігіне 24 сағат), ауа райынан аздап тәуелді, сұранысқа тәуелді ұтқырлық (теңіз кемелерін әлемнің кез келген нүктелеріне жіберуге болады), теңіз қатынас жолдарының өткізу қабілеттілігі шексіз.

Кемшілігі: салыстырмалы түрде жылдамдығы төмен (жүк кемелері үшін 18-28 түйін), салыстырмалы түрде қозғалыс жиілігі төмен (үлкен жүк көлемін ғана тасиды және бірден), жүктерді дұрыстап орау.

Теміржол көлігінің ерекшелігі

Артықшылығы: ұзақ қашықтыққа тез жеткізу, климаттық жағдайдан тәуелсіз, жүккөтергіштігі үлкен (3-4 тонна – бір құрам), салыстырмалы түрде тарифтер төмен, жүк алушыда кірме жолдар болған жағдайда қосымша қолайлылықтар пайда болады (жүкті «есіктен есікке» принципі бойынша жеткізуге болады), әртүрлі тауарларды тасымалдау қабілеттілігі жоғары.

Кемшілігі: жүктерді қайта тиеу (вагондарды қайта сұрыптау), орауы мықты болуы керек, жеңіл қолды болады, теміржол тораптарының географиялық орналасуынан тәуелді, жолда құрамды қайта құрастыру

Әуе көлігінің ерекшелігі

Артықшылығы: жеткізу жылдамдығы жоғары, жолдың туралығы, жолда жүктің жақсы сақталуы, сервис деңгейі жоғары, қарапайым орауды қажет етеді, сақтандыру шығындары төмен.

Кемшіліктері: жүк тарифтері жоғары, ауа райынан тәуелді, жүктің өлшемі мен көлемі шектеулі, жер қызметінен тәуелді, әуежайларды кәсіпорындардан алыс орналасуы.

Автомобиль көлігінің ерекшелігі

Артықшылығы: маневрлілік (автомобиль қай жерге қажет болса, сол жерге бара алады), жеткізудің жылдамдығы мен тұрақтылығы, жеткізудің заманауи түрлерін («есіктен есікке дейін») ұйымдастыру мүмкіншілігі, жүктердің жақсы сақталуы, жақын қашықтыққа тасымалдағанда үнемді болады.

Кемшілігі: жол торабынан тәуелді, жүккөтергіштігі аз, салыстырмалы түрде тарифі жоғары.

Құбыр көлігінің ерекшелігі

Артықшылығы: ауа райынан тәуелсіз, тасымалданатын жүк үзіліссіз беріледі, өзіндік құны төмен, операцияны автоматтандыру деңгейі жоғары (құю, айдау, төгу).

Су көлігінің ерекшелігі

Артықшылығы: деңгейі терең өзендер мен теңіздерде жеткізу мүмкіндігі жоғары, салыстырмалы түрде тасымалдау тарифі төмен, континент аралық тасымалдау мүмкіншілігі.

Кемшілігі: тасымалдау жылдамдығы төмен, маусымнан тәуелді, тасымалдау және жүктің сақталу сенімділігі төмен.

Материалдық ағымды басқару – күрделі процесс болып табылады, кәсіпорынның логистикалық менеджменті көптеген міндеттерді орындауы керек. Шешуді талап ететін негізгі міндеттер:

- **Сыртқы материалдық ағымның параметрлерін есептеу;**
- **Тасымалдау тәсілін таңдау;**
- **Көлік түрін таңдау;**
- **Негізгі және қосымша логистикалық делдалдарды таңдау;**
- **Материалдық ағымдардың қозғалу процесінің параметрлерінің мониторингі және оларды келешекте оңтайландыру.**

Көлік агентін таңдау процедурасы келесі кезеңдерді қамтиды:

- **Берілген сапа деңгейінде тасымалдау процесін жүзеге асыру үшін қажетті ресурстардың түрлері мен көлемін анықтау;**
- **Кәсіпорынға қажетті ресурстардың қол жетімділік деңгейін анықтау;**
- **Көлік нарығында әрекет ететін агенттерді анықтау;**
- **Көп критерийлі талдау негізінде тиімді нұсқаны таңдау;**
- **Тасымалдау процесін орындау және оған қажетті құжаттарды дайындау;**
- **Процесті бақылау, оны талдау және басқару әрекетіне көнетін оның параметрлерін түзету негізінде оңтайландыру.**

Тасымалдау тәсілін таңдаған кезде кәсіпорынның логистикалық менеджменті көлік процесінің қозғалыс маршруты мен қатысушылар санын анықтайды.

Логистиканың 7 ережесі

Қажетті тауар

